

3. Supplement 3:

Forskjellige regnskapsmodeller

Etter å studert dette kapitlet skal du ha kunne:

- forklare hva inflasjon er og forskjellen på generell og spesiell prisendring (kjøpekraftsendring)
- bruke indekser for å beregne en gjenanskaffelseskostnad eller skifte måleenhet
- forklare forskjellen på faste og løpende kroner
- forklare forskjellen på pengeposter og ikke-pengeposter og hva vi mener med en pengeposteffekt
- redegjøre for sentrale kjennetegn ved historisk kost-modellen, den prisnivåjusterte historisk kost-modellen og tre gjenanskaffelsesverdimodeller (klassisk, fysisk og økonomisk)
- sette opp resultatregnskapet og balansen i samsvar med historisk kost-modellen, den prisnivåjusterte historisk kost-modellen og tre gjenanskaffelsesverdimodeller (klassisk, fysisk og økonomisk)

3.1 Innledning og kapitteoversikt

Ifølge Statistisk sentralbyrå var prisen på 1 kg Gudbrandsdalsost kr 18,73 i 1979, mens prisen var steget med 250,6 % til kr 65,67 i 1997.¹ Beregner vi antall gram Gudbrandsdalsost vi får kjøpt pr. krone, finner vi at en krone ga oss 53,4 gram med ost i 1979 mens vi i 1997 bare fikk 15,2 gram ost for en krone.² Målt i forhold til mengden ost vi får kjøpt for en krone, er følgelig kronens verdi redusert med $[(65,67 - 18,73)/65,67] = 71,5\%$ fra 1979 til 1997. Denne nedgangen i kronens evne til å anskaffe varer og tjenester er hva vi sikter til når vi snakker om reduksjoner i kronens *kjøpekraft*.

Det norske årsregnskapet:

- tar ikke hensyn til at kronens kjøpekraft endres over tid

Det norske årsregnskapet bygger på et modifisert historisk-kost-prinsipp hvor utgangspunktet for verddivurderingen av eiendeler er anskaffelseskostnaden, dvs. den prisen som en gang ble betalt. Kjøpte vi inn en evigvarende eiendel i 1979 for kr 18,73, skal eiendelen oppføres i balansen til kr 18,73 også i 1997, selv om verdien på eiendelen er steget til kr 65,67. Dette kan ha store realøkonomiske konsekvenser for selskapene hvis eiendelen

---

¹ Når Statistisk sentralbyrå utarbeider indekser som viser prisutviklingen på varer og tjenester, innhenter byrået priser på varer og tjenester fra en rekke forhandlere og/eller konsumenter. Prisen som oppgis for f.eks. Gudbrandsdalsost, er derfor en gjennomsnittlig pris konsumentene betaler. For enkelthet skyld sløyfer vi presiseringen om at prisene vi omtaler, egentlig er gjennomsnittlige priser. Det er imidlertid viktig å være klar over at prisene varierer: I noen butikker er osten dyrere enn prisen oppgitt av Statistisk sentralbyrå, mens den i andre butikker er billigere. Slik er det også med andre varer og tjenester.

² At regnestykket er korrekt, ser vi ved å multiplisere antall gram pr. krone med antall kroner vi trenger for å kjøpe en kilo ost: $53,4 \text{ gram pr. krone} \cdot 18,73 = 1000,18 \text{ gram} \approx 1 \text{ kg} \approx 998,18 = 15,2 \text{ gram pr. krone} \cdot 65,67$.

selges. Avregningen av salgsinntekten skjer nemlig mot den opprinnelige anskaffelseskostnaden (kr 18,73) og ikke mot hva anskaffelseskostnaden ville ha vært i dag (kr 65,67).

• overvurderer selskapets reelle verdiskapning i tider med prisstigning

Sett at eiendelen selges for kr 65,67. Ifølge reglene for det norske årsregnskapet vil ordinært resultat før skatt bli $(65,67 - 18,73) = \text{kr } 46,94$. Med en skattesats på 28 % vil selskapets årsresultat bli $[46,94 - (46,94 \cdot 0,28)] = \text{kr } 33,80$. Selv uten at selskapet utdeler utbytte, har selskapets kjøpekraft målt ved selskapets evne til å anskaffe en ny eiendel identisk med den som ble solgt, blitt redusert med 48,5 %. Det tilbakeholdte overskuddet på kr 33,80 rekker kun til å anskaffe 51,5 % av eiendelen som ble solgt. Og hvis årsresultatet på kr 33,80 deles ut i utbytte, vil bedriften kun holde tilbake kr 18,73 i bedriften, og selskapets realøkonomiske stilling er blitt svekket med 71,5 %.

Effekten som prisstigning – eller mer generelt endringer i kronens kjøpekraft – har på målingen av selskapenes overskudd, er velkjent. I perioder med prisstigning blir overskuddene etter historisk-kost-prinsippet overvurdert, mens overskuddene blir undervurdert i perioder med prisfall.

For å komme frem til mer reelle anslag på selskapenes verdiskapning er det utviklet alternative regnskapsmodeller (dvs. regnskapsmodeller som er alternative i forhold til historisk-kost-modellen). Hovedtrekkene ved fire slike alternative modeller skal vi se nærmere på i dette kapitlet. Før vi diskuterer disse modellene, er det imidlertid nødvendig å bli fortrolig med enkelte sentrale begreper.

3.2 Viktige begreper

3.2.1 Generell og spesiell prisendring

Prisene på varer og tjenester endres over tid, men ikke i samme takt

Som nevnt ovenfor, har prisen på 1 kg Gudbrandsdalsost steget med 250,6 % fra 1979 til 1997. Alle varer og tjenester har imidlertid ikke steget i samme takt. Eksempelvis har prisøkningen på 1 kg finsiktet hvetemel vært 389,8 % (fra kr 3,24 i 1979 til kr 15,87 i 1997), mens prisen på 1 kg okselever er blitt redusert med 7,6 % (fra kr 22,12 i 1979 til kr 20,44 i 1997).

Produkt- og kvalitetsforbedringer gjør det vanskelig å foreta eksakte sammenlikninger av prisutviklingen på varer og tjenester

Andre produkter hvor prisene er blitt redusert over tid, er tellerskritt/telefon tjenester, kalkulatorer og edb-utstyr. Sammenlikning av prisutviklingen for edb-utstyr, biler, oljeinstallasjoner, legetjenester, revisjonstjenester, ventilasjonsanlegg osv. over tid er imidlertid problematisk, fordi teknologiske fremskritt og innovasjon gjør produktene/tjenestene bedre. En bil fra 1997 transporterer dog personer ved hjelp av motorkraft på samme måte som biler anno 1979, men med høyere sikkerhet, bedre komfort, og lavere bensinforbruk. Produktene er med andre ord ikke direkte sammenliknbare, hvilket innebærer at en *eksakt* måling av prisutviklingen (på samme måte som for Gudbrandsdalsost) ikke er mulig.

Prisendringer for enkeltprodukter eller grupper av produkter

Vi kan sammenlikne utviklingen i priser over tid for enkeltvarer/-tjenester, f.eks. ost, tomter eller elektrisk tjenester, eller grupper av varer/tjenester, f.eks. nybyggingskostnader for bygg eller førstegangsomsetning innenlands av kosmetikk og vaskemidler. Når vi ser på prisutviklingen for grupper av varer/tjenester, tar vi i bruk indekser som måler endringer i kronens kjøpekraft overfor en bestemt mengde varer og tjenester. Vi skiller mellom to typer kjøpekraftsendringer:

Generell prisendring

Generell kjøpekraftsendring eller *generell prisendring* finner sted når kronens gjennomsnittlige kjøpekraft stiger (deflasjon) eller synker (inflasjon) i forhold til summen av de varer og tjenester som tilbys i et samfunn.

Spesiell kjøpekraftsendring eller *spesiell prisendring* finner sted når det skjer relative endringer i bytteforholdet mellom de varer og tjenester som tilbys i et samfunn.

Spesielle prisendringer innebærer at vi ser på utviklingen i kronens kjøpekraft i forhold til en avgrenset gruppe varer og tjenester eller enkeltvarer og enkelttjenester. For eksempel så vi at kronens kjøpekraft målt pr. kg Gudbrandsdalsost har falt fra 1979 til 1997, mens kronens kjøpekraft målt pr. kg okselever har økt i den samme perioden. Det relative bytteforholdet mellom Gudbrandsdalsost og okselever har med andre ord endret seg: I 1979 kunne vi bytte 1 kg Gudbrandsdalsost mot $(18,73/22,12) = 0,85$ kg okselever, mens vi i 1997 kunne bytte 1 kg ost mot $(65,67/20,44) = 3,21$ kg okselever.

Spesialindekser måler kronens kjøpekraft i forhold til avgrensede utvalg av varer og tjenester

Når vi beregner prisutviklingen for avgrensede grupper av varer og tjenester, må vi ta i bruk spesialindekser (også kalt spesifikke indekser). Spesialindeksene gir uttrykk for utviklingen i kronens gjennomsnittlige kjøpekraft målt i forhold til produktene og tjenestene som inngår i indeksen. Prisene på produktene/tjenestene som inngår i spesialindeksene kan endres i forskjellig takt. Prisindeksene for kosmetikk og vaskemidler, for nybyggingskostnader for boliger og for detaljhandel med motorkjøretøyer og bensin er eksempler på spesialindekser.

Konsumprisindeksen måler kronens generelle kjøpekraft

I prinsippet må vi måle prisutviklingen på samtlige varer og tjenester som tilbys i et samfunn, for å finne den generelle prisendringen. I praksis er det umulig. Vi måler derfor utviklingen i kronens generelle kjøpekraft ved hjelp av konsumprisindeksen. *Konsumprisindeksen* måler prisutviklingen på om lag 800 av de mest brukte forbruksvarene og -tjenestene som inngår i en gjennomsnittshusholdning. Fra 1979 til 1997 har konsumprisindeksen steget fra 100 til 270,1 – dvs. med 270,1 %.

3.2.2 Faste og løpende kroner

Hva brukes indekser til?

Indekser kan brukes på to prinsipielt forskjellige måter:

- 1) En indeks kan brukes for å beregne en tilnærmet gjenanskaffelsesverdi ved å multiplisere historisk-kost-verdien med faktoren:

$$\frac{\text{indeks på oppgjørstidspunktet}}{\text{indeks på anskaffelsestidspunktet}}$$

- 2) En indeks kan brukes for å skifte regnskapets måleenhet fra løpende til faste kroner.

Indekser gjør det mulig å skifte vurderingsprinsipp – fra historisk- kost-verdier til gjenanskaffelses-verdier

Når indekser brukes for å beregne hva eiendeler vil koste i dag (på oppgjørstidspunktet), dvs. gjenanskaffelsesverdien, vil metodens evne til å beregne korrekt verdi være avhengig av hvor gode data vi har for prisutviklingen. For utviklingen i prisen på Gudbrandsdalsost er det ingen problemer å treffe riktig, fordi Statistisk sentralbyrå oppgir kroneprisen i 1979 og hva indeksen er i 1997 (indeksen er 350,6 som gir en pris på $[\text{kr } 18,73 \cdot (350,6/100)] = \text{kr } 65,67$).

For de fleste typer eiendeler er metoden mindre treffsikker. Det skyldes bl.a. at tilgangen til detaljerte prisindekser er dårligere, og at teknologisk utvikling og verdiforringelse på grunn av slit og elde (avskrivninger) må tas i betraktning. Et eksempel på hvordan vi kan komme frem til tilnærmede gjenanskaffelsesverdier ved hjelp av indekser, er gitt i Eksempel 3-1.

Eksempel 3-1 Bruk av prisindekser for å beregne gjenanskaffelsesverdier

Et selskap anskaffet i januar 1981 en maskin for 12 mill. kr. Maskinens levetid anslås til 20 år, og det antas at verdifallet skjer med like store årlige beløp. Det er grunn til å tro at prisutviklingen på maskinen følger om lag samme prisutvikling som

produksjonsprisindeksen for verkstedsprodukter. Ifølge Statistisk sentralbyrå var denne indeksen 100 i 1981 og 181,3 i 1997.

For å beregne maskinens gjenanskaffelsesverdi i 1997, justerer vi først maskinens historiske anskaffelseskost med $181,3/100$ for å finne gjenanskaffelsesverdien for en ubrukt maskin i 1997. Dette gir oss en gjenanskaffelsesverdi på $(12 \text{ mill kr} \cdot 1,813) = 21,759 \text{ mill. kr}$. Maskinen har imidlertid vært bruk i $(1997 - 1981) = 16$ år, og med lineære avskrivninger utgjør de akkumulerte avskrivningene $(21,759 \text{ mill kr}/20 \text{ år}) \cdot 16 = 17,405 \text{ mill. kr}$. Den beregnede gjenanskaffelsesverdien pr. januar 1997 blir dermed $(22,759 - 17,405) = 5,354 \text{ mill. kr}$, som er vesentlig høyere enn verdien etter historisk kost $[(12 \text{ mill. kr}/20 \text{ år}) \cdot (20 - 16)] = 2,4 \text{ mill. kr}$.

< eks slutt >

Viktig å skille mellom endringer i verdivurderingsprinsipp og endring i måleenhet

Ved hjelp av indekser kan vi mer eller mindre presist beregne hva gjenanskaffelsesverdiene vil være, avhengig av datagrunnlaget, produktenes sammenliknbarhet over tid og profilen på produktenes verdifall. Når vi bruker indekser til dette formålet, skifter vi fra ett verdivurderingsprinsipp til et annet – i Eksempel 3-1 fra historisk kost til gjenanskaffelsesverdi. Prinsipielt er det en stor forskjell mellom å skifte verdivurderingsprinsipp og å skifte måleenhet, og det er viktig at vi er klar over forskjellen.

Indekser gjør det mulig å skifte måleenhet, fra løpende til faste kroner

Skifte av måleenhet innebærer at regnskapene omarbeides fra løpende kroner til faste kroner:

Løpende kroner (også kalt nominelle kroner) gir uttrykk for hvor mange kroner vi til enhver tid må betale for varer og tjenester.

Faste kroner gir uttrykk for prisen på varer og tjenester i kroner med samme kjøpekraft, og hvor «samme kjøpekraft» viser til kronens generelle kjøpekraft.

Løpende kroner tar ikke hensyn til endringer i kronens kjøpekraft

Gjennomsnittsprisen på Gudbrandsdalsost var kr 18,73 i 1979, mens gjennomsnittet var kr 65,67 i 1997. Disse to prisene måler prisen på Gudbrandsdalsost i løpende kroner, henholdsvis med kronens verdi i 1979 og i 1997. Prisene oppgis med andre ord uten korreksjoner/justeringer for endringer i kronens generelle kjøpekraft.

Faste kroner uttrykker priser i kroner med samme kjøpekraft

Skal vi finne prisen på Gudbrandsdalsost i faste kroner, må vi justere prisene for utviklingen i konsumprisindeksen. Konsumprisindeksen var 100 i 1979 og 270,1 i 1997. 1979-prisen på Gudbrandsdalsost tilsvarer dermed $[18,73 \cdot (270,1/100)] = \text{kr } 50,59$ når prisen måles i kronens generelle kjøpekraft i 1997.

Når vi korrigerer for endringer i kronens kjøpekraft, ser vi at differansen mellom prisen på ost i henholdsvis 1997 og 1979 i løpende kroner blir vesentlig mindre:

- I faste 1997-kroner representerer prisen i 1979 generell kjøpekraft for kr 50,59.
- I faste 1997-kroner representerer prisen i 1997 generell kjøpekraft for kr 65,67.

Prisen i løpende kroner i 1997 (kr 65,67) skal ikke korrigeres, fordi prisen nettopp er målt i kronens kjøpekraft i 1997-kroner. Relativt til utviklingen i kronens generelle kjøpekraft, ser vi at prisen på Gudbrandsdalsost har steget raskere enn det generelle prisnivået.

Når vi skifter måleenhet, blir alle beløp i regnskapene, uavhengig av hva slags objekt det gjelder og når det ble registrert, omarbeidet til kroner med lik og sammenliknbar kjøpekraft. Vi ser følgelig bort fra verdiutviklingen på konkrete eiendeler, og fokuserer utelukkende på oppgaven med å få samtlige beløp i regnskapene uttrykt i kroner med samme kjøpekraft (hvor «samme kjøpekraft» er definert som den generelle kjøpekraften).

Når vi skifter verdivurderingsprinsipp, tar vi ikke hensyn til utviklingen i kronens generelle kjøpekraft. I stedet fokuserer vi på oppgaven med å finne frem til et best mulig estimat på hva tilsvarende eiendeler vil koste å gjenanskaffe i dag.

Skifte av måleenhet og skifte av vurderingsprinsipp kan gi om lag samme resultat

I eksemplet med Gudbrandsdalsost er det en betydelig differanse mellom resultatene ved henholdsvis skifte av verdivurderingsprinsipp (65,67 kr) og skifte av måleenhet (50,59 kr). Noen ganger kan differansen bli meget stor, mens den andre ganger blir minimal. Det vil avhenge av i hvilken grad prisutviklingen på angjeldende produkt/tjeneste avviker fra utviklingen i kronens generelle kjøpekraft.

3.2.3 Pengeposter og ikke-pengeposter

Når vi skal indeksregulere regnskaper er det viktig å skille mellom pengeposter og ikke-pengeposter:

Pengeposter

Pengeposter er kontanter og regnskapsposter som innebærer a) rettigheter til å motta, eller b) forpliktelser til å betale, et eller flere kjente og fastsatte beløp i nominelle kroner en gang i fremtiden.

Ikke-pengeposter

Ikke-pengeposter er alle andre regnskapsposter, dvs. regnskapsposter hvor de fremtidige kontantinnbetalingene eller kontantutbetalingene ikke er kjente og fastsatte.

Skillet avhenger av postens immunitet mot endringer i kronens spesielle eller generelle kjøpekraft

Den avgjørende forskjellen mellom pengeposter og ikke-pengeposter ligger i hvorvidt de fremtidige kontantstrømmene blir endret som følge av spesielle eller generelle prisendringer. Når de fremtidige kontantstrømmene ikke blir påvirket av spesielle prisendringer på konkrete eiendeler eller generelle endringer i kronens kjøpekraft, er vedkommende regnskapspost en pengepost. I alle andre tilfeller vil regnskapsposten representere en ikke-pengepost.

Inndelingen av balansens poster i pengeposter og ikke-pengeposter fremgår ikke direkte av regnskapene. Men siden det avgjørende skillet går på hvorvidt eiendelens eller gjeldens fremtidige kontantstrømmer blir påvirket av prisendringer, er det relativt lett å klassifisere balansepostene:

Eiendeler er med noen få unntak ikke-pengeposter

Nesten alle regnskapspostene som opptrer på balansens eiendelsside, er ikke-pengeposter. Typiske eksempler er varelagre, aksjeinvesteringer, bygninger, goodwill og biler. Unntakene fra «hovedregelen» om at eiendeler er ikke-pengeposter, er kontanter og fordringer med et fast pålydende beløp (f.eks. kundefordringer). Kontanter og fordringer med fastsatt pålydende beløp som skal mottas i fremtiden, er pengeposter.

Gjeldsposter er med noen få unntak pengeposter

Nesten alle regnskapsposter vi finner som bedriftens gjeld, er pengeposter. Typiske eksempler er leverandørgjeld, bankgjeld, skyldig husleie, betalbar skatt og skyldig merverdiavgift. Unntakene fra «hovedregelen» er avsetninger for forpliktelser vi forventer vil inntre, men hvor beløpet som skal utbetales, ikke er kontraktsfestet. For eksempel vil garanti- og serviceforpliktelser være ikke-pengeposter, fordi beløpene som skal utbetales, ikke er kontraktsfestet. Forpliktelsen gjelder i stedet fysiske ytelser, f.eks. erstatning av deler og forbruk av arbeidskraft. (Selskapets egenkapital behandles ikke på samme måte som eiendeler og gjeld, noe vi kommer tilbake til senere i dette kapitlet.)

Når kronens kjøpekraft svekkes, blir pengepostene mindre verd:

- Lånet vi opptar i dag kan tilbakebetales i morgen med kroner som er mindre verd
- Det gir gevinst for låntaker og tap for långiver

Skillet mellom pengeposter og ikke-engeposter er viktig, fordi virkningen av endringer i kronens kjøpekraft gir opphav til gevinster og tap når verdien på pengepost-eiendeler er forskjellig fra verdien på pengepost-gjeld. I tider med prisstigning (dvs. inflasjon og fall i kronens generelle kjøpekraft) er det en fordel å ha mer prisfast gjeld (f.eks. leverandørgjeld) enn prisfaste eiendeler (som kontanter). Årsaken er at gevinstene som oppstår ved at gjeldens verdi reduseres, målt i faste kroner, er større enn tapene som oppstår ved at verdien av prisfaste eiendeler faller. I tider med prisnedgang (dvs. deflasjon og økning i kronens generelle kjøpekraft) vil det derimot være en fordel å ha mer prisfaste eiendeler enn prisfast gjeld: Gevinsten ved økt verdi på prisfaste eiendeler blir da høyere enn tapene som skyldes økningen i prisfast gjeld. Eksempel 3-2 gir en mer utfyllende forklaring.

Eksempel 3-2 Pengeposter og ikke-engeposter i tider med prisendringer

Ved begynnelsen av året består verdiene i et selskap av en tomt til kr 200 og kr 100 i kontanter. Selskapets gjeld er kr 100, mens egenkapitalen er kr 200. I løpet av året skjer det ingen forretningstransaksjoner. I samsvar med historisk-kost-modellen, dvs. verdier til anskaffelseskost og løpende kroner som måleenhet, vil selskapets balanse pr. 1.1. og 31.12. bli som følger:

Balanse pr. 1.1. i løpende kroner				Balanse pr. 31.12. i løpende kroner			
Tomt	200	100	Egenkapital	Tomt	200	100	Egenkapital
Kontanter	100	200	Gjeld	Kontanter	100	200	Gjeld
Sum	300	300		Sum	300	300	

I løpet av året har kronens kjøpekraft endret seg: Indeksen som måler kronens kjøpekraft har steget fra 100 pr. 1.1. til 200 pr. 31.12. Spørsmålet blir nå: Hvordan påvirkes selskapets økonomiske stilling av endringen i kronens kjøpekraft? Svaret finner vi ved å omgjøre selskapets regnskap til kroneverdien pr. 31.12., dvs. til faste 31.12.-kroner. For å holde diskusjonen enkel, forutsetter vi at tomtens verdi har steget like mye som indeksen som måler kronens kjøpekraft.

Skal vi uttrykke selskapets balanse pr. 1.1. i kroneverdien pr. 31.12., må samtlige regnskapsposter i balansen ved begynnelsen av året oppjusteres til kroneverdien pr. 31.12. Denne oppjusteringen, som innebærer at alle beløp dobles, er vist nedenfor. Samtidig må vi i balansen ved slutten av året justere de regnskapspostene som ikke allerede er uttrykt i kronens kjøpekraft pr. 31.12., til kronens kjøpekraft pr. 31.12. Og det er her skillet mellom pengeposter og ikke-engeposter blir viktig: Pengeposter, dvs. selskapets kontantbeholdning og gjeldsforpliktelse, endrer ikke sin verdi selv om kronens kjøpekraft endres. Beløpene som står oppført på linjen for kontanter og gjeld i balansen pr. 31.12. i løpende kroner, viser nettopp hva kontantene er verd og hva gjelden beløper seg til i kroneverdien pr. 31.12. Ved slutten av perioden skal følgelig pengepostene ikke korrigeres. Ikke-engepostene derimot, i dette tilfellet selskapets tomt, må korrigeres fordi verdien står oppført med kroneverdien pr. 1.1. i balansen pr. 31.12. i løpende kroner. Når vi så lar egenkapitalen være residualen, blir selskapets balanser som følger når de uttrykkes i faste 31.12.-kroner:

Balanse pr. 1.1. i faste 31.12.-kroner				Balanse pr. 31.12. i faste 31.12.-kroner			
Tomt	400	200	Egenkapital	Tomt	400	300	Egenkapital
Kontanter	200	400	Gjeld	Kontanter	100	200	Gjeld
Sum	600	600		Sum	500	500	

Hva har skjedd? Sammenliknes balansen pr. 31.12. i løpende kroner med balansen pr. 31.12. i faste kroner, ser vi at egenkapitalen har økt med kr 100 (=300 – 200) pga. omregningen. Forklaringen på denne økningen finner vi i verdiutviklingen på selskapets pengeposter. I løpet av året har verdien på gjelden og selskapets kontanter blitt halvert, målt i 31.12.-kroner. Men siden selskapet hadde dobbelt så mye pengepost-gjeld som pengepost-eiendeler, er denne halveringen verdifull:

$$\begin{array}{rcl}
 \text{Vinning på gjeld målt i 31.12.-kroner: } & 400 - 200 & = \text{ kr 200} \\
 - \text{ Tap på kontanter målt i 31.12.-kroner: } & 200 - 100 & = \text{ kr 100} \\
 \hline
 = \text{ Nettogevinst fordi selskapet har mer gjeld enn kontanter} & & = \text{ kr 100}
 \end{array}$$

Det er denne nettogevinsten som avspeiler seg i økningen i selskapets egenkapital.

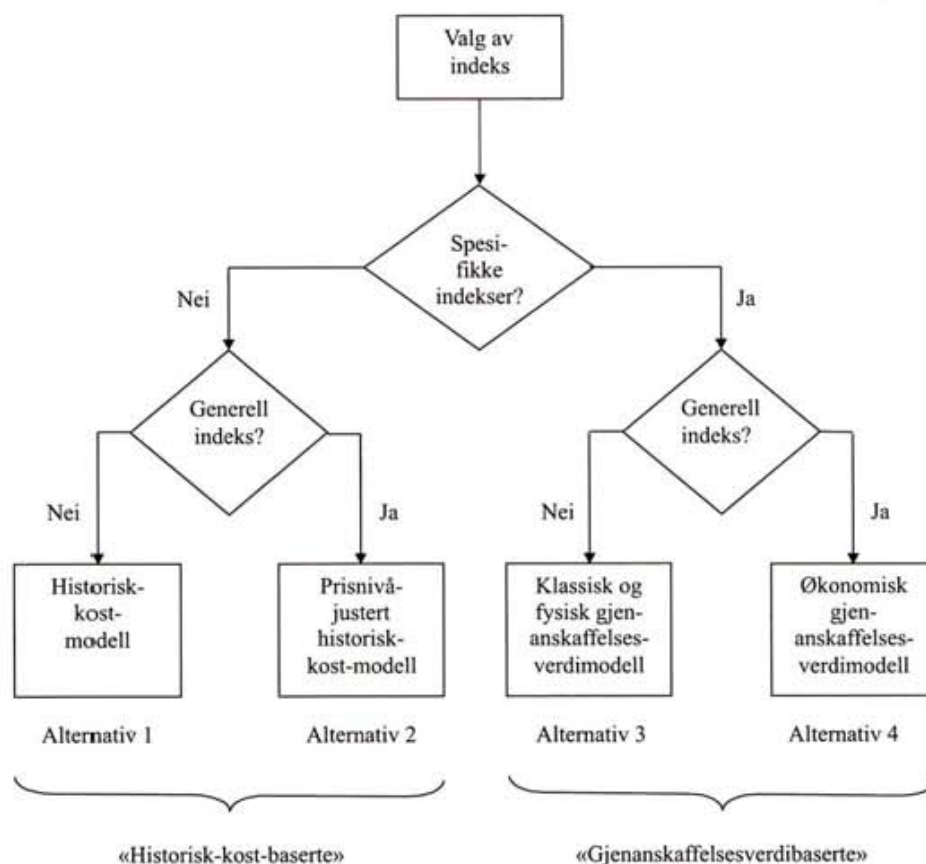
<eks slutt>

3.3 En oversikt over alternative indeksbaserte regnskapsmodeller

Periodens verdiendring kan anses som resultat-elementer som inngår i periodens overskudd, eller som balanse-elementer i form av egenkapital-reguleringer

En bedrift som ønsker å indeksjustere sine regnskaper, må ta stilling til flere spørsmål. Hovedspørsmålene gjelder hva slags indekser man skal ta i bruk, hva slags regnskapsposter man skal justere, og i hvilken grad man skal betrakte verdiendringer som reguleringer av egenkapitalen. Når periodens verdiendringer ikke betraktes som reguleringer av egenkapitalen, blir verdiendringene behandlet som resultat-elementer, på linje med selskapets øvrige inntekter og kostnader. Verdiendringer som behandles som resultat-elementer, kan følgelig danne grunnlag for utbytteutdelinger, hvilket ikke er tilfellet for verdiendringer som betraktes som korrigeringer av egenkapitalen. Valgene med hensyn til valg av indekser er illustrert i Figur 3.1.

Figur 3.1 Prinsippskisse over indeksbaserte regnskapsmodeller

Historisk-kost-modellen korrigerer verken for spesielle eller generelle prisendringer

Den prisnivåjusterte historisk-kost-modellen korrigerer for endringer i kronens generelle kjøpekraft

Klassisk og fysisk gjenanskaffelsesverdi-modell – forskjellen går på virkningen av gjeldsfinansiering

Svarer vi nei både på spørsmålet om bruk av spesiell indeks og på spørsmålet om bruk av generell indeks, er vi tilbake til den velkjente historisk-kost-modellen (alternativ 1). Som vi så i kap. 3.1, vil bedriftens økonomiske stilling i så fall ikke bli opprettholdt i perioder med prisstigning fordi kostnadene beregnes med utgangspunkt i historiske priser. Modellen får heller ikke frem hvilke gevinster eller tap selskapet har på sine pengeposter som følge av at penge verdi endrer seg.

Svarer vi nei på spørsmålet om bruk av spesiell indeks og ja på spørsmålet om bruk av generell indeks, er vi over i modellen som kalles den prisnivåjusterte historisk-kost-modellen (alternativ 2). Den tar kun hensyn til endringer i det generelle prisnivået. Modellen viser med andre ord hvorledes historisk-kost-regnskapet hadde sett ut dersom pengenes generelle kjøpekraft hadde holdt seg uforandret.

I kategorien av gjenanskaffelsesverdibaserte modeller finnes det flere varianter. Hvis vi velger å benytte kun spesifikke indekser, kommer vi til den klassiske eller den fysiske gjenanskaffelsesverdimodellen (alternativ 3). Disse to modellene tar hensyn til ulike eiendellers spesielle prisutvikling. De viser med andre ord hva de ulike eiendelene koster å gjenanskaffe i dag. Utgangspunktet for modellene er at det ikke skal rapporteres noe resultat før bedriftens fysiske produksjonskapasitet er opprettholdt. Dersom vi snakker om bedriftens *totale fysiske produksjonskapasitet*, befinner vi oss i en såkalt «*klassisk gjenanskaffelsesverdimodell*». En mer moderne form tar utgangspunkt i opprettholdelse av kun *egenkapitalens andel av den fysiske produksjonskapasitet*, og denne modellen kaller vi «*fysisk gjenanskaffelsesverdimodell*».

Svarer vi ja på begge spørsmålene i Figur 3.1, er vi kommet til den økonomiske gjenanskaffelsesverdimodellen (alternativ 4). Forskjellen fra alternativ 3 er at denne modellen innebærer at det kan beregnes et overskudd først når egenkapitalens generelle kjøpekraft er opprettholdt. Eiendelene skal imidlertid oppføres til sine gjenanskaffelsesverdier, på samme måte som i klassiske og fysiske gjenanskaffelsesverdimodeller. Vi kommer tilbake til forskjellene mellom gjenanskaffelsesverdimodellene i kap. 3.6.

Ingen av de gjenanskaffelsesverdi-baserte modellene innebærer et skifte av måleenhet – det skjer kun i alternativ 2 (men der skifter vi ikke verdivurderingsprinsipp). I gjenanskaffelsesverdimodellene (alternativene 3 og 4) skifter vi verdivurderingsprinsipp, og de spesifikke indeksene brukes for å komme frem til tilnærmede gjenanskaffelsesverdier for eiendelene. I alternativ 4 tas den generelle indeksen (endringen i kronens kjøpekraft) i bruk for å finne frem til beløpet som må holdes tilbake i selskapet når egenkapitalens generelle kjøpekraft skal opprettholdes.

I resten av dette kapitlet skal vi forklare modellalternativene 2, 3 og 4. En generell oppskrift man kan følge når man arbeider med indeksbaserte modeller, gis i kap. 3.4. Den prisnivåjusterte historisk-kost-modellen forklares i kap. 3.5, mens klassisk, fysisk og økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell behandles under ett i kap. 3.6. Det er to årsaker til grupperingen av modellene. En årsak er den prinsipielle forskjellen som består i at den prisnivåjusterte historisk-kost-modellen innebærer et skifte av måleenhet, mens de andre modellene innebærer et skifte av verdivurderingsprinsipp. En annen årsak er at en rekke av korreksjonene som foretas i gjenanskaffelsesverdimodellene, er de samme for alle de tre modellene.

3.4 Oversikt over arbeidets gang

Fremgangsmåten vi benytter er i stor grad den samme når vi bruker forskjellige typer indekser for å omarbeide historisk-kost-regnskaper. Tabell 3.1 viser hovedtrinnene vi normalt går igjennom, mens Tabell 3.2 viser hvordan de vanligste resultatpostene blir justert.

Tabell 3.1 Arbeidsmetode ved omarbeiding av historisk-kost-baserte regnskaper ved hjelp av indekser

Arbeidsoppgaver		Prisnivåjustert historisk-kost-modell	Klassisk, fysisk og økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell
1	<i>Balanseposter klassifiseres i pengeposter og ikke-pengeposter.</i>	I IB skal både pengeposter og ikke-pengeposter justeres opp til kroneverdien pr. 31.12. I UB skal kun ikke-pengepostene justeres. Pengepostene er nemlig allerede uttrykt i kronens verdi ved utgangen av perioden, slik at en justering ikke er nødvendig.	De tre modellene baseres på løpende kroner som måleenhet. Det betyr at pengeposter ikke skal justeres, verken i IB eller i UB. Ikke-pengeposter justeres både i IB og i UB, henholdsvis til gjenanskaffelsesverdien pr. 1.1. og pr. 31.12.
2	<i>Finn anskaffelsesår og relevant indeks for alle ikke-pengeposter.</i>	Ikke-pengepostene skal justeres med utviklingen i konsumprisindeksen fra anskaffelsestidspunktet og frem til oppgjørstidspunktet.	Ikke-pengepostene skal justeres med utviklingen i spesialindekser fra anskaffelsestidspunktet og frem til oppgjørstidspunktet.
3	<i>Juster balansene, men la egenkapitalen være en salderingspost.</i>	Både IB og UB skal justeres ved hjelp av indeksverdiene identifisert i trinn 2. Hvilke balanseposter som skal justeres, fremgår av trinn 1. Egenkapitalen lar vi foreløpig være en salderingspost, dvs. differansen mellom eiendeler og gjeld.	
4	<i>Test om justerte verdier overstiger antatt virkelig verdi.</i>	Når vi bruker indekser, kan det hende at de beregnede verdiene vil overstige eiendelenes antatte virkelige verdi. Eksempelvis vet vi at prisen på 1 kg okselever er blitt redusert siden 1979. Følgelig vil vi overvurdere verdien av okselever hvis vi oppjusterer verdien av okselever med konsumprisindeksen eller en annen spesialindeks som måler prisutviklingen på matvarer. For at justerte regnskapstall ikke skal bli misvisende, må vi derfor vurdere om de beregnede verdiene virker rimelige og eventuelt foreta en nedskrivning hvis det er nødvendig.	
5	<i>Gjennomgå alle resultatposter for å fastslå når i året de påløp, juster etter behov og sett opp justert resultatregnskap.</i>	Også resultatpostene skal uttrykkes i kronens generelle kjøpekraft ved årets slutt. Resultatposter påløper normalt gjennom hele perioden, slik at en helt nøyaktig analyse av når postene påløp kan være svært arbeidskrevende. Ofte er det vanlig å anta at postene gjennomsnittlig har påløpt midt i perioden, med unntak av avskrivninger og beregningen av gevinst/tap ved salg av driftsmidler. Behandlingen av de vanligste resultatpostene er vist i Tabell 3.2.	Alle regnskapsposter som har sin basis i ikke-pengeposter, skal justeres. Disse postene skal omregnes til gjenanskaffelsesverdien pr. 31.12., og gjenanskaffelsesverdien finnes ved å bruke resultatene som fremkom under trinn 2. Behandlingen av de vanligste resultatpostene er vist i Tabell 3.2.
6	<i>Analyser periodens endring i egenkapital.</i>	Det er på dette arbeidstrinnet de store forskjellene mellom modellene oppstår. Disse forskjellene gjennomgås i detalj i teksten.	

Tabell 3.2 Behandlingen av utvalgte resultatposter i den prisnivåjusterte historisk-kostmodellen og i gjenanskaffelsesverdimodellene

Resultatpost	Prisnivåjustert historisk kost	Klassisk, fysisk og økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell
<i>Salgsinntekter</i>	Justeres til kroneverdien pr. 31.12. med gjennomsnittsindeksen for året.	Justeres ikke.
<i>Vareforbruk</i>	Vareforbruket beregnes som: IB justert til 31.12.-kroner + Årets kjøp justert med gjennomsnittsindeks for året – UB justert til 31.12.-kroner = <u>Periodens prisnivåjusterte vareforbruk</u> Justeringen av varelagre avhenger av omløpshastighet og avregningsmetode. Dersom vi forutsetter FIFO-avregning og høy omløpshastighet, kan vi som en god tilnærming forutsette at de siste innkjøpene har skjedd så sent i perioden at a) inngående beholdning er uttrykt i krone verdien pr. 1.1. og b) utgående beholdning er uttrykt i kroneverdien pr. 31.12.	Vareforbruket skal justeres til varenes gjenanskaffelsesverdi på salgstidspunktet. Hvis man antar at salget skjer jevnt over hele året, kan vareforbruket beregnes på følgende måte (kjent som gjennomsnittsmetoden): IB justert til gjenanskaffelsesverdien i midten av perioden + Årets kjøp (justeres ikke) – UB justert til gjenanskaffelsesverdien i midten av perioden = <u>Periodens justerte vareforbruk</u> Årsaken til at årets kjøp ikke justeres, ligger i antakelsen om at kjøpene er jevnt fordelt over året og at gjenanskaffelsesverdiene har steget/sunket i samme takt gjennom hele året.
<i>Ordinære avskrivninger</i>	Avskrivninger må justeres særskilt for hvert enkelt driftsmiddel. Avskrivninger foretas på grunnlag av det enkelte driftsmidlets justerte verdi pr. 31.12.	Avskrivninger må justeres særskilt for hvert enkelt driftsmiddel. Avskrivninger foretas på grunnlag av det enkelte driftsmidlets justerte verdi pr. 31.12.
<i>Andre driftskostnader, finansielle poster og ekstraordinære poster</i>	Justeres til kroneverdien pr. 31.12. med gjennomsnittsindeksen for året.	Justeres ikke.
<i>Gevinst/tap ved salg av driftsmidler</i>	Bokført verdi for solgt driftsmiddel beregnes ved å justere både kostpris og akkumulerte avskrivninger til verdien pr. 31.12. Salgspris justeres med en gjennomsnittsindeks, såfremt spesielle forhold ikke tilsier noe annet (f.eks. at salget ble foretatt ved slutten av året). Beregningen av gevinst/tap skal følgelig skje med utgangspunkt i kroneverdien pr. 31.12.	Bokført verdi for solgt driftsmiddel beregnes ved å justere både kostpris og akkumulerte avskrivninger til gjenanskaffelsesverdien på salgstidspunktet. Salgspris justeres ikke.

Det kan være vel anvendt tid å studere likheter og forskjeller mellom modellene, slik de presenteres i Tabell 3.1 og Tabell 3.2. De forklaringene som er inntatt i tabellene, er nemlig med på å danne grunnlag for de justeringer og korrigeringer som gjennomgås i det følgende.

3.5 Prisnivåjustert historisk kost

Intet skifte av
verdivurderingsprin-
sipp, kun skifte av
måleenhet

Modellens hovedformål er å fremskaffe et resultat- og balanseregnskap som er uavhengig av enhver endring i det generelle prisnivået. For å oppnå dette må måleenheten holdes konstant i faste kroner. Det innebærer at hvert enkelt tall i så vel resultatoppstillingen som inngående og utgående balanser må testes og eventuelt omregnes til kroneverdien på oppgjørstidspunktet (dvs. 31.12. i våre eksempler). Omregningen skjer ved at anskaffelsesprisene multipliseres med en faktor som representerer forholdet mellom det *generelle prisnivået* på henholdsvis oppgjørstidspunktet og anskaffelsestidspunktet. Alle historisk- kost-data blir da uttrykt i samme måleenhet, uansett tidspunkt for opprinnelig registrering. Eksempel 3-3 viser hvordan vi kan utarbeide et prisnivåjustert historisk-kost-regnskap.

Eksempel 3-3 Prisnivåjustert historisk-kost-regnskap

Regnskapene til AS Prisendring for 20x1 er som følger:

Resultatoppstilling for 20x1:

Salgsinntekter	10 000
Vareforbruk	7 000
Diverse driftskostnader	2 400
Avskrivninger	200
Resultat før skatt	<u>400</u>

<i>Balanser</i>	1.1.20x1	31.12.20x1
Tomt	2 400	2 400
Kostpris øvrige anlegg	5 000	5 000
– Akkumulerte avskrivninger	<u>1 800</u> 3 200	<u>2 000</u> 3 000
Varer	1 000	2 000
Kontanter	<u>1 000</u>	<u>400</u>
Sum eiendeler	<u>7 600</u>	<u>7 800</u>
Egenkapital	5 200	5 600
Pantegjeld	2 000	2 000
Kortsiktig gjeld	<u>400</u>	<u>200</u>
Sum gjeld og egenkapital	<u>7 600</u>	<u>7 800</u>

Det har vært sterk generell prisstigning de senere årene, og bedriften ønsker en mer realistisk beskrivelse av stillingen med utgangspunkt i et prisnivåjustert historisk-kost-regnskap.

Konsumprisindeksen har utviklet seg som følger:

Ved etablering: 50

Pr. 31.12.20x0: 115

Pr. 31.12.20x1: 125

Varelagrene har relativt høy omløpshastighet og avregnes etter FIFO-prinsippet.

Varelagrenes verdi pr. 1.1.20x1 og pr. 31.12.20x1 kan følgelig betraktes som tilnærmet lik gjenanskaffelsesverdien på disse tidspunktene.

Den prisnivåjusterte balansen pr. 1.1.20x1 blir som følger:

	<i>Ujusterte tall</i>	<i>Justeringsfaktor</i>	<i>Justerte tall</i>	
Tomt	2 400	125/50	6 000	
Kostpris øvrige anlegg	5 000	125/50	12 500	
– Akkumulerte avskrivninger	<u>1 800</u>	125/50	<u>4 500</u>	
= Bokført verdi anlegg	<u>3 200</u>		<u>8 000</u>	8 000
Varer	1 000	125/115	1 087	
Kontanter	<u>1 000</u>	125/115	<u>1 087</u>	
Sum eiendeler	<u>7 600</u>		<u>16 174</u>	
Egenkapital	5 200	saldering	13 565	
Pantegjeld	2 000	125/115	2 174	
Kortsiktig gjeld	<u>400</u>	125/115	<u>435</u>	
Sum gjeld og egenkapital	<u>7 600</u>		<u>16 174</u>	

Den prisnivåjusterte balansen pr. 31.12.20x1 blir som følger:

	<i>Ujusterte tall</i>	<i>Justeringsfaktor</i>	<i>Justerte tall</i>	
Tomt	2 400	125/50	6 000	
Kostpris øvrige anlegg	5 000	125/50	12 500	
– Akkumulerte avskrivninger	<u>2 000</u>	125/50	<u>5 000</u>	
= Bokført verdi anlegg	<u>3 000</u>		<u>7 500</u>	7 500
Varer	2 000	125/125	2 000	
Kontanter	<u>400</u>	125/125	<u>400</u>	
Sum eiendeler	<u>7 800</u>		<u>15 900</u>	
Egenkapital	5 600	saldering	13 700	
Pantegjeld	2 000	125/125	2 000	
Kortsiktig gjeld	<u>200</u>	125/125	<u>200</u>	
Sum gjeld og egenkapital	<u>7 800</u>		<u>15 900</u>	

I inngående balanse er alle poster oppjustert til 31.12.-kroner, også pengepostene. Dette er nødvendig for at det skal være mulig å foreta en sammenlikning med kjøpekraften på oppgjørstidspunktet, nemlig 31.12.20x1. I utgående balanse representerer derimot pengepostene nettopp prisnivået pr. 31.12.20x1, og de justeres derfor ikke.

Som kommentert tidligere, justeres varebeholdningen kun i inngående balanse, ikke i utgående (det skyldes forutsetningen om FIFO-avregning og høy omløpshastighet). De øvrige ikke-pengepostene er justert opp med endringen i det generelle prisnivået fra anskaffelsestidspunktet. Forskjellen mellom det justerte 1.1.-tallet (kr 8 000) og det justerte 31.12.-tallet (kr 7 500) for anleggenes vedkommende tilsvare justerte avskrivninger på kr 500.

Egenkapitalen utgjør residualen mellom eiendeler og gjeld og finnes ved å saldere eiendeler og gjeld. Vi merker oss at egenkapitalen i løpet av perioden er økt med $(13\,700 - 13\,565) =$ kr 135.

Det prisnivåjusterte resultatregnskapet for 20x1 blir som følger:

	<i>Ujusterte tall</i>	<i>Justeringsfaktor</i>	<i>Justerte tall</i>	
Salgsinntekter	10 000	125/120	10 417	
Vareforbruk:				
IB varelager	1 000	125/115	1 087	
+ Varekjøp	8 000	125/120	8 333	
– UB varelager	<u>2 000</u>	125/125	<u>2 000</u>	
= Vareforbruk	<u>7 000</u> 7 000		<u>7 420</u> 7 420	
Diverse driftskostnader	2 400	125/120	2 500	
Avskrivninger	<u>200</u>	125/50	<u>500</u>	
Resultat før skatt	<u>400</u>		<u>–3</u>	
Effekt av pengeposter			<u>138</u>	
Årets resultat			<u>135</u>	

Alle tall er nå i 31.12.-kroner. Varesalg, varekjøp og diverse kostnader er oppjustert fra periodens gjennomsnittskroner ved å ta utgangspunkt i indeksens gjennomsnittsverdi $[(115 + 125)/2 = 120]$. Varelageret har høy omløpshastighet og avregnes etter FIFO-prinsippet. Utgående beholdning justeres følgelig ikke, mens inngående beholdning oppjusteres med justeringsfaktoren 125/115.

Det endrede resultatbildet skyldes i første rekke at avskrivningene er oppjustert fra indeks 50 til indeks 125. Et resultat på kr –3, som er fremkommet ved å sammenholde inntekter og kostnader med samme kjøpekraft, er økonomisk sett mer meningsfylt enn et resultat på kr 400. I det totale resultatbildet er også pengeposteffekten med i form av en gevinst på kr 138. Bedriftens samlede resultat blir dermed et overskudd på kr 135, lik periodens økning i egenkapitalen.

Pengeposteffekten skyldes at bedriften har hatt en gevinst på sine netto pengeposter – den har vunnet mer på sin pengepostgjeld enn den har tapt på sine pengeposteiendeler. Vinningen på pengepostene beregnes som følger:

- 1) Finn periodens endring i nettogjeld (nettogjeld = pantegjeld + kortsiktig gjeld – kontanter):

UB nettogjeld (2 200 – 400)	kr	1 800
– IB nettogjeld (2 400 – 1 000)	kr	1 400
<u>= Periodens økning i nettogjeld</u>	kr	<u>400</u>

- 2) Beregn gevinsten på bedriftens nettogjeldsposisjon pr. 1.1.:

$$\text{Vinning på IB nettogjeld: } 1\,400 \cdot (125/115) - 1\,400 = \text{kr } 121,7$$

- 3) Beregn gevinsten på periodens endring i nettogjeld:

Periodens endring i nettogjeld forutsettes å ha skjedd midt i perioden. Vinningen på økningen i nettogjeld blir: $400 \cdot (125/120) - 400 = \text{kr } 16,7$

- 4) Gevinsten fra punktene 2 og 3 er periodens vinning på pengeposter, dvs. at @pengeposteffekten blir $121,7 + 16,7 = 138,4 \gg \text{kr } 138$

I den prisnivåjusterte historisk-kost-modellen anses hele pengeposteffekten som en resultateffekt som inngår i beregningen av periodens overskudd. Følgelig kan selskapet dele ut pengeposteffekten som utbytte.

<eks slutt>

Med rene historiske kostnadsdata og en generell prisindeks som grunnlag, gir den prisnivåjusterte historisk-kost-modellen relativt objektivt baserte målinger av verdier og verdiskapning. Den stiller dessuten relativt små krav til det underliggende

informasjonsapparatet. Pedagogisk sett gir modellen et meget viktig bidrag til forståelsen av den effekt gjeldsfinansieringen har for en bedrift i tider med prisstigning.

3.6 Klassisk, fysisk og økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell

3.6.1 Innledning

De tre indeksbaserte gjenanskaffelsesmodellene vi skal se nærmere på, bygger i stor grad på felles underliggende forutsetninger (jf. også kap. 9 i læreboken):

- bruk av gjenanskaffelsesverdier løpende kroner som måleenhet
- sammenstilling av inntekter og kostnader
- forutsetningen om fortsatt drift

Modellene bygger på de samme forutsetningene, men har ulikt syn på hva «samme økonomiske stilling» betyr

Forskjellene oppstår først når vi skal klargjøre hva vi mener med periodens overskudd. I kap. 3.6.2 presenteres de tre modellenes syn på hva periodens overskudd er. Derneft går vi videre med å vise hvordan balansene justeres (kap. 3.6.3), og så lenge vi lar egenkapitalen være en salderingspost, er balansene i de tre modellene like. Forklaringen på periodens endring i egenkapital tas opp i kap. 3.6.4, og det er her forskjellene oppstår.

3.6.2 Tre syn på «samme økonomiske stilling»

Overskudd

For å forklare forskjellene mellom de tre modellene tar vi utgangspunkt i overskuddsdefinisjonen til John R. Hicks (jf. kap. 9 i læreboken):

En periodes overskudd er det maksimale beløp en bedrift, på bakgrunn av periodens økonomiske aktiviteter, kan utdele som godtgjørelse (utbytte) til eierne, og fortsatt være i samme økonomiske stilling ved periodens slutt som ved periodens begynnelse.

Klassisk: «Samme» betyr evne til å gjenanskaffe en identisk eiendelsmasse

I en klassisk gjenanskaffelsesverdimodell betyr «samme økonomiske stilling» at det ikke skal rapporteres noe overskudd før bedriftens totale fysiske produksjonskapasitet er opprettholdt. Ved utgangen av regnskapsperioden må derfor bedriften være i stand til å gjenanskaffe samtlige eiendeler som bedriften hadde ved begynnelsen av perioden.

Selskapene tjener (taper) på å ha mer prisfast gjeld enn prisfaste eiendeler i tider med prisstigning (prisfall). Anta at et selskap 1.1. låner kr 200 som investeres i et parti gull. I løpet av året doubles verdien på gull, og ved slutten av året vil gjenanskaffelsesverdien på gullpartiet være kr 400. Gjelden vil fortsatt lyde på kr 200. Differansen, det vil si verdistigningen, vil, hvis gullpartiet selges til kr 400, tilflyte selskapets aksjonærer. Eierne har følgelig tjent på den gjeldsfinansierte transaksjonen som ble gjort ved årets begynnelse.

Fysisk og økonomisk: Det viktigste er egenkapitalens kjøpekraft. Følgelig må gevinst og tap på pengeposter tas i betraktning

Gitt den situasjonen som nettopp er beskrevet, er det da åpenbart at «samme økonomiske stilling» skal være knyttet til selskapets evne til å gjenanskaffe et identisk gullparti, uten at det tas hensyn til virkningen av gjeldsfinansieringen? Tilhengerne av den fysiske og den økonomiske gjenanskaffelsesverdimodellen svarer her nei, fordi deres forståelse av «samme økonomiske stilling» er knyttet til *eiernes økonomiske situasjon*. I disse modellene er derfor utgangspunktet at *egenkapitalens kjøpekraft må opprettholdes, før det kan oppstå et overskudd*. Forståelsen av hva som ligger i «egenkapitalens kjøpekraft» er imidlertid forskjellig i de to modellene.

Fysisk: «Samme» betyr identisk eiendelsmasse og identisk finansieringsstruktur

I den fysiske gjenanskaffelsesverdimodellen legger man til grunn at egenkapitalens spesifikke kjøpekraft må opprettholdes. Modellen forutsetter at det er egenkapitalens *spesielle anvendelse* som bestemmer hvor stor del av periodens prisendring som skal avsettes til egenkapitalregulering. Til forskjell fra det klassiske synet, er det nå bare krav om at *egenkapitalens andel* av produksjonskapasiteten skal være opprettholdt. Det rapporteres dermed ikke noe resultat før det tilbakeholdte overskuddet i bedriften er tilstrekkelig til at bedriften, med identisk egenkapitalandel, er i stand til å gjenanskaffe en nøyaktig tilsvarende mengde av de konkrete eiendeler som den hadde ved periodens begynnelse. Konsekvensen er at spesiell prisstigning på den delen av ikke-pengepostene som er finansiert med gjeld, fremtrer som et resultatelement, og den spesielle prisendringen på den delen av ikke-pengepostene som er finansiert med egenkapital, behandles som verdiregulering av egenkapitalen (som egenkapitalregulering).

Økonomisk: «Samme» betyr egenkapitalens generelle kjøpekraft

I den økonomiske gjenanskaffelsesverdimodellen legger man til grunn at egenkapitalens *generelle kjøpekraft* må opprettholdes. Følgelig er det utviklingen i kronens generelle kjøpekraft som blir bestemmende for hvor mye selskapet må avsette til regulering av egenkapitalen. Dette innebærer at enhver verdistigning utover det som er nødvendig for å opprettholde egenkapitalens generelle kjøpekraft, rapporteres som et resultatelement. Vi forlater dermed en fysisk betraktningssmåte på egenkapitalens funksjon, dvs. egenkapitalens konkrete anvendelse, til fordel for dens potensielle økonomiske anvendelse.

Klassisk og fysisk legger vekt på å opprettholde det eksisterende – økonomisk legger vekt på å opprettholde potensialet

Et viktig poeng i den økonomiske gjenanskaffelsesverdimodellen er at det i og for seg er uinteressant hvordan egenkapitalen på et gitt tidspunkt rent konkret er anvendt. En bedrift bør kunne fungere som et dynamisk og tilpasningsdyktig element i et samfunn som endrer seg stadig raskere. Det vesentlige må da være opprettholdelse av bedriftens økonomiske nivå, uten ensidig fokus på en spesiell bransje eller konkrete eiendeler. Har en eiendel steget mer i verdi enn den generelle prisutviklingen, vil verdistigningen komme eierne til gode fordi gjeldens pålydende verdi ikke blir endret. Det vil imidlertid vanskeliggjøre økonomisk fornuftige omstillinger i næringslivet hvis den meravkastning eierne har oppnådd i forhold til den generelle prisutviklingen, må bindes opp i bedriften (i form av en «tvungen» regulering av egenkapitalen). Situasjonen kan f.eks. være slik at eierne ønsker å investere i bransjer hvor den forventede avkastningen er enda høyere. Tilhengerne av den økonomiske gjenanskaffelsesverdimodellen mener derfor at all verdiskapning – enten generert gjennom ordinær drift eller som prisendring på eiendelene – utover det som må til for å opprettholde egenkapitalens generelle kjøpekraft, kan medtas i periodens overskudd og eventuelt utdeles som utbytte.

3.6.3 Indeksjusterte balanser med egenkapitalen som salderingspost

Når de tre første arbeidstrinnene (jf. Tabell 3.1) er gjennomført, er gjenanskaffelsesverdimodellene med ett unntak enkle å sette opp. Unntaket gjelder forklaringen på periodens endring i egenkapitalen. Inntil videre lar vi forklaringen vente, og behandler i stedet egenkapitalen som en salderingspost. Balansene i gjenanskaffelsesverdimodellene kan da settes opp som vist i Eksempel 3-4.

Eksempel 3-4 Balansene i henholdsvis klassisk, fysisk og økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell

Vi bruker resultatregnskapet og inn- og utgående balanse fra Eksempel 3-3, men forutsetter at utviklingen i indeksene har vært følgende:

Tidspunkt	Spesialindekser			Generell indeks
	Varer	Anlegg	Tomt	
Ved etablering	50	50	50	50
31.12.20x0	110	120	120	115
31.12.20x1	130	140	150	125

Varelageret har høy omløpshastighet og avregnes etter FIFO-prinsippet (som i Eksempel 3-3). Det er ikke grunn til å anta at gjenanskaffelsesverdiene som fremkommer overstiger eiendelenes virkelige verdi (jf. trinn 4 i Tabell 3.1).

Balanse pr. 1.1.20x1 etter klassisk, fysisk og økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell:

	<i>Ujusterte tall</i>	<i>Justeringsfaktor</i>	<i>Justerte tall</i>
Tomt	2 400	120/50	5 760
Kostpris øvrige anlegg	5 000	120/50	12 000
– Akkumulerte avskrivninger	1 800	120/50	4 320
= Bokført verdi anlegg	<u>3 200</u>		<u>7 680</u>
Varer	1 000	110/110	1 000
Kontanter	1 000	pengepost	1 000
Sum eiendeler	<u>7 600</u>		<u>15 440</u>
Egenkapital			
Egenkapital historisk kost	5 200		5 200
Egenkapitalregulering		saldering	7 840
Pantegjeld	2 000	pengepost	2 000
Kortsiktig gjeld	400	pengepost	400
Sum gjeld og egenkapital	<u>7 600</u>		<u>15 440</u>

Balanse pr. 31.12.20x1 etter klassisk, fysisk og økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell:

	<i>Ujusterte tall</i>	<i>Justeringsfaktor</i>	<i>Justerte tall</i>
Tomt	2 400	150/50	7 200
Kostpris øvrige anlegg	5 000	140/50	14 000
– Akkumulerte avskrivninger	2 000	140/50	5 600
= Bokført verdi anlegg	<u>3 000</u>		<u>8 400</u>
Varer	2 000	130/130	2 000
Kontanter	400	pengepost	400
Sum eiendeler	<u>7 800</u>		<u>18 000</u>
Egenkapital			
Egenkapital historisk kost	5 200		5 200
Egenkapitalregulering pr. 1.1.		overført fra IB	7 840
Endring egenkapital 20x1	400	saldering	2 760
Pantegjeld	2 000	pengepost	2 000
Kortsiktig gjeld	200	pengepost	200
Sum gjeld og egenkapital	<u>7 800</u>		<u>18 000</u>

I inngående balanse blir ikke-pengeeiendeler justert til gjenanskaffelsesverdiene pr. 1.1., mens de samme eiendelene blir justert til gjenanskaffelsesverdien pr. 31.12. i utgående balanse. Pengepostene skal ikke justeres, verken i inngående eller utgående balanse fordi de gir uttrykk for gjenanskaffelsesverdiene henholdsvis pr. 1.1. og 31.12. Varelageret, som er en ikke-pengepost, justeres ikke pga. forutsetningen om FIFO-avregning og høy omløpshastighet. Varene på lager er anskaffet nært opp til oppgjørstidspunktet, og historisk-kost-verdien gir et godt uttrykk for gjenanskaffelsesverdien.

<eks slutt>

Legg merke til hvordan vi behandler egenkapitalen i Eksempel 3-4. Egenkapitalen etter historisk kost pr. 1.1., som kan bestå av både innskutt aksjekapital og tilbakeholdt overskudd, overføres til historisk-kost-verdien i gjenanskaffelsesverdimodellene pr. 31.12., samtidig som årets overskudd i historisk-kost-modellen grupperes under posten «Endring egenkapital 20x1». Med dette grepet får vi automatisk frem 1) hvor stor egenkapitalreguleringen var ved inngangen til 20x1, og 2) hvor stor periodens endring i egenkapitalen har vært, både i historisk-kost-modellen og i gjenanskaffelsesverdimodellene.³ Periodens endring i egenkapitalen kan bestå av både et resultatelement, dvs. periodens overskudd, og et egenkapitalregulerings-element. Fordelingen på overskudd og egenkapitalregulering i gjenanskaffelsesverdimodellene gjennomgås i neste avsnitt.

3.6.4 Indeksjustert resultatregnskap og periodens endring i egenkapital

I resultatregnskapet er det som regel bare vareforbruket, avskrivningene og gevinst/tap ved salg av driftsmidler som blir korrigeret. De andre resultatpostene vil vanligvis representere inntekter og kostnader som er oppstått og påløpt jevnt i perioden, og siden vi ikke skal uttrykke regnskapspostene i faste kroner, skal disse postene ikke korrigeres – de er allerede registrert til periodens gjenanskaffelseskostnader. Hvordan postene som fremgår i historisk-kost-regnskapet korrigeres i de tre gjenanskaffelsesverdimodellene, er vist i Eksempel 3-5.

Eksempel 3-5 Resultatregnskapet i henholdsvis klassisk, fysisk og økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell – del I: Justering av postene i historisk-kost-regnskapet

Vi fortsetter med de samme grunnlagsdataene som i Eksempel 3-3 og Eksempel 3-4. I de tre gjenanskaffelsesverdimodellene blir justeringene av postene vi finner i resultatregnskapet etter historisk-kost-modellen, identiske. Korreksjonene vi foretar, følger fremgangsmåten beskrevet i Tabell 3.2. Følgelig blir det bare avskrivningene og vareforbruket som skal korrigeres.

---

3 Hvis vi hadde utarbeidet klassisk, fysisk og økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell hvert år siden selskapet ble etablert, ville vi fått en annen fordeling av egenkapitalen pr. 1.1. Dette skyldes at andelen av verdiendringene som skal anses som egenkapitalregulering, varierer mellom de tre gjenanskaffelsesverdimodellene, noe som vil fremgå når vi er ferdige med å analysere periodens endring av egenkapitalen. Vi forenkler imidlertid fremstillingen, og forutsetter at den inngående balansen er lik i de tre gjenanskaffelsesverdimodellene.

Resultatregnskapet for 20x1 – del 1:

	<i>Ujusterte tall</i>	<i>Justeringsfaktor</i>	<i>Justerte tall</i>	
Salgsinntekter	10 000		10 000	
Vareforbruk:				
IB varelager	1 000	120/110	1 091	
+ Varekjøp	8 000	120/120	8 000	
– UB varelager	2 000	120/130	1 846	
= Vareforbruk	<u>7000</u>		<u>7 245</u>	7 245
Diverse driftskostnader	2 400	120/120	2 400	
Avskrivninger	<u>200</u>	140/50	<u>560</u>	
Resultat	<u>400</u>		<u>-205</u>	

Salgsinntekter og diverse driftskostnader justeres ikke – salget fordi det er registrert i løpende kroner, og andre driftskostnader fordi vi antar de er påløpt jevnt over hele året (og dermed er de diverse driftskostnadene uttrykt til den gjennomsnittlige gjenanskaffelsesverdien i 20x1, dvs. på det tidspunkt salget gjennomsnittlig fant sted).

Vareforbruket justeres slik at verdien av forbruket måles til gjenanskaffelsesverdien på salgstidspunktet, og siden salget antas gjennomsnittlig å ha skjedd midt i året, må samme antakelse gjelde vareforbruket. Avskrivningene beregnes med utgangspunkt i gjenanskaffelsesverdien pr. 31.12. Om vi justerer årets avskrivninger opp med justeringsfaktoren 140/50 eller beregner avskrivningene lineært av gjenanskaffelsesverdien pr. 31.12., gir samme resultat: Fra historisk-kost-regnskapet finner vi at levetiden på øvrige anlegg er $(5\,000/200) = 25$ år, og en gjenanskaffelsesverdi på kr 14 000 gir årlige avskrivninger på $(14\,000/25) =$ kr 560.

<eks slutt>

I Eksempel 3-5 er de vanlige resultatpostene justert til gjenanskaffelsesverdiene, og det fremkommer et resultat på kr –205. Sammenholdt med periodens endring i egenkapitalen fra Eksempel 3-4, ser vi at årets overskudd ikke tilsvarer periodens endring i egenkapitalen (som er kr 2 760). Vi er derfor kommet til siste trinn i arbeidsprosessen i Tabell 3.1: analyse av periodens endring i egenkapitalen. Dette trinnet kan deles i to. Først beregnes periodens egenkapitalregulering. Deretter avstemmes periodens endring i egenkapitalen med resultatet som fremkom ved justering av postene i historisk-kost-regnskapet (jf. Eksempel 3-5). Eksempel 3-6 viser hvordan periodens egenkapitalregulering blir beregnet i de tre modellene.

Eksempel 3-6 Resultatregnskapet i henholdsvis klassisk, fysisk og økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell – del II: Beregning av periodens egenkapitalregulering

For å kunne beregne hvor mye kapital vi må holde tilbake som egenkapitalregulering, starter vi med å beregne periodens verdiendringer med utgangspunkt i de spesifikke indeksene. Verdiendringene må beregnes både for eiendeler som er i behold pr. 31.12.20x1, og for eiendeler som er forbrukt i løpet av 20x1. Tallene vi benytter for å beregne periodens verdiendring, hentes fra Eksempel 3-4 og Eksempel 3-5.

Periodens verdiregulering eiendeler i behold pr. 31.12.20x1:	
Varer (2 000 – 2 000)	0
+ Tomt (7 200 – 2 400)	4 800
+ Øvrige anlegg (8 400 – 3 000)	5 400
– Egenkapitalregulering pr. 1.1.	7 840
= Periodens verdiendring eiendeler i behold	<u>2 360</u>

Periodens verdiregulering eiendeler forbrukt i løpet av 20x1:	
Vareforbruk (7 245 – 7 000)	245
+ Avskrivninger (560 – 200)	360
= Periodens verdiendring eiendeler forbrukt	<u>605</u>

Periodens samlede verdiendring basert på spesifikke indekser er følgende:	
Periodens verdiendring eiendeler i behold	2 360
+ Periodens verdiendring eiendeler forbrukt	605
= Periodens samlede verdiendring	<u>2 965</u>

Alternativt kan vi beregne periodens spesifikke verdiendring med utgangspunkt i den justerte balansen pr. 1.1, utviklingen i indeksene og det justerte resultatregnskapet:

Tomt [5 760 · (150/120) – 5 760]	1 440
+ Anlegg [7 680 · (140/120) – 7 680]	1 280
+ Vareforbruk (7 245 – 7 000)	245
= Periodens samlede verdiendring	<u>2 965</u>

Spørsmålet vi så stiller oss, er hvor stor andel av denne verdiendringen som skal rapporteres som egenkapitalregulering. Her gir modellene forskjellige svar.

Klassisk gjenanskaffelsesverdimodell

Målsettingen er å opprettholde selskapets totale produksjonskapasitet. Kapitalen som må holdes tilbake i form av egenkapitalreguleringen, må derfor dekke samtlige verdiendringer. Følgelig vil periodens egenkapitalregulering være identisk med periodens verdiendringer, dvs. kr 2 965.

Fysisk gjenanskaffelsesverdimodell

Målsettingen er å holde tilbake tilstrekkelig med kapital til at egenkapitalen ved utgangen av året kan finansiere den samme andelen fysiske eiendeler som ved begynnelsen av året. For å beregne egenkapitalreguleringen, må vi først beregne egenkapitalens andel av de fysiske eiendelene. Denne egenkapitalandelen fremkommer som følger:

$$\begin{aligned} \text{EK-andel ikke-pengeeiendeler per 1.1.} &= \frac{\text{Justert egenkapital per 1.1.}}{\text{Justert verdi ikke-pengeeiendeler per 1.1.}} \\ &= \frac{(5\,200 + 7\,840)}{(5\,760 + 7\,680 + 1\,000)} = \underline{0,903} \end{aligned}$$

Pr. 1.1. utgjorde egenkapitalens andel av ikke-pengeeiendelene 90,3 %, og følgelig må en tilsvarende andel av periodens verdiendring tilfalle egenkapitalen hvis andelen skal opprettholdes. Periodens egenkapitalregulering blir da $\text{kr } 2\,965 \cdot 0,903 = \underline{\text{kr } 2\,677}$.

Økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell

Målsettingen er at egenkapitalens generelle kjøpekraft skal opprettholdes, og vi må bruke den generelle utviklingen i kronens kjøpekraft når vi skal beregne periodens egenkapitalregulering. Kapitalen som skal holdes tilbake som egenkapitalregulering, vil tilsvare egenkapitalens andel av ikke- pengeeiendeler pr. 1.1. multiplisert med periodens generelle verdiendring. Egenkapitalens andel av ikke-pengeeiendelene pr. 1.1. ble beregnet i forbindelse med den fysiske gjenanskaffelsesverdimodellen, men periodens generelle verdiendring er ikke beregnet.

Periodens generelle verdiendring:

Tomt [5 760 · (125/115) – 5 760]	501
+ Anlegg [7 680 · (125/115) – 7 680]	668
+ Varer* (7 123 – 7 000)	123
<u>= Periodens samlede generelle verdiendring</u>	<u>1 292</u>

*Det justerte vareforbruket er beregnet ved å justere alle beløp til gjennomsnittlig indeksverdi i løpet av 20x1, dvs. justert vareforbruk = justert IB + ujustert kjøp – justert UB = [(1 000 · (120/115))] + 8 000 – [2 000 · (120/125)] = 1 043 + 8 000 – 1 920 = kr 7 123.

I den økonomiske modellen blir egenkapitalreguleringen $kr\ 1\ 293 \cdot 0,903 = \underline{kr\ 1\ 167}$.

<eks slutt>

Periodens egenkapitalregulering viser hvor mye kapital selskapet må holde tilbake for å være i «samme» økonomiske stilling som ved begynnelsen av perioden. Periodens egenkapitalregulering kan følgelig ikke inngå i periodens overskudd, fordi overskuddet kan utdeles i utbytte. De ulike synene på hva som ligger i «samme økonomiske stilling», gir, som vi ser av Eksempel 3-6, svært forskjellige svar på hvor stor periodens egenkapitalregulering må være.

Eksempel 3-6 gir oss periodens egenkapitalregulering. Samtidig vet vi hva periodens endring i egenkapitalen er, siden den ble beregnet i Eksempel 3-4 til kr 2 760. Vi har følgelig nok opplysninger til å beregne periodens overskudd, siden periodens endring i egenkapitalen = periodens egenkapitalregulering + periodens overskudd.

Periodens overskudd i de tre gjenanskaffelsesverdimodellene blir:

$$\text{Klassisk} \quad 2\ 760 - 2\ 965 = \text{kr} \ -205$$

$$\text{Fysisk} \quad 2\ 760 - 2\ 677 = \text{kr} \ 83$$

$$\text{Økonomisk} \quad 2\ 760 - 1\ 167 = \text{kr} \ 1\ 593$$

Komponentanalyse
av periodens
verdiendringer

I et resultatregnskap er det ønskelig å få en best mulig forklaring på *hvordan* periodens overskudd fremkommer, dvs. vi bør inkludere en oppstilling som viser hvilke gevinster og tap som skyldes gjeldsfinansiering og verdiendringer i eiendelsmassen. For å vise hvordan vi kan utarbeide en slik spesifikkasjon, tar vi i bruk noen symboler:

π_R = periodens reelle verdiendring

π_G = periodens generelle verdiendring

π_S = periodens spesifikke verdiendring

α = egenkapitalens andel av ikke-pengeeiendelene pr. 1.1.

$(1 - \alpha) =$ gjeldens andel av ikke-pengeeiendelene pr. 1.1.

Reell verdiendring
= spesifikk
verdiendring –
generell
verdiendring

Den reelle verdiendringen viser hvor mye periodens @spesifikke verdiendring avviker fra utviklingen i kronens generelle kjøpekraft. Vi definerer derfor periodens *reelle verdiendring* som $\pi_R = \pi_S - \pi_G$, dvs.:

$$(1) \pi_S = \pi_G + \pi_R$$

Enhver verdiendring, den være seg generell, spesifikk eller reell, må skyldes verdiendringer på eiendeler som enten er finansiert av eierne eller av kreditorene. Vi kan derfor definere $\pi_S = \alpha\pi_S + (1 - \alpha)\pi_S$, og tilsvarende for π_G og π_R . Vi kan dermed omforme (1) til:

$$(2) \pi_S = \alpha\pi_S + (1 - \alpha)\pi_S \\ = \alpha\pi_G + (1 - \alpha)\pi_G + \alpha\pi_R + (1 - \alpha)\pi_R$$

Resultatelementet
eksisterer ikke i den
klassiske modellen

I den klassiske modellen blir hele den spesifikke verdiendringen, π_S , betraktet som egenkapitalregulering. Resultatelementet eksisterer ikke i denne modellen.

Resultatelementet i
den fysiske
modellen:
verdiendringer på
eiendeler finansiert
med gjeld

I den fysiske modellen er det egenkapitalens andel av den spesifikke verdiendringen, $\alpha\pi_S$, som utgjør egenkapitalreguleringen. Følgelig vil resultatelementet bestå av $(1 - \alpha)\pi_S$, som pga. (1) er det samme som:

$$(1 - \alpha)\pi_S = (1 - \alpha)(\pi_G + \pi_R) = (1 - \alpha)\pi_G + (1 - \alpha)\pi_R$$

Vi har dermed fått en god forklaring på komponentene som utgjør resultatelementet, $(1 - \alpha)\pi_S$, i den fysiske gjenanskaffelsesverdimodellen. Det består av gjeldens andel av den generelle og den reelle verdiendringen.

Resultatelementet i
den økonomiske
modellen: som
fysisk modell + reell
verdiendring på
egenkapitalfinan-
sierte eiendeler

I den økonomiske gjenanskaffelsesverdimodellen utgjør egenkapitalreguleringen egenkapitalens andel av den generelle verdiendringen, $\alpha\pi_G$. Den resterende delen av periodens spesifikke verdiendring utgjør resultatelementet, dvs.:

$$(1 - \alpha)\pi_G + \alpha\pi_R + (1 - \alpha)\pi_R = (1 - \alpha)(\pi_G + \pi_R) + \alpha\pi_R$$

I den økonomiske modellen inngår følgelig de samme komponentene som i den fysiske modellen med tillegg av egenkapitalens andel av den reelle verdiendringen.

I Eksempel 3-7 vises beregningen av de ulike faktorene som den spesifikke verdiendringen kan brytes ned i, sammen med de endelige oppsettene av resultatregnskapet og balansene. Figur 3.2 illustrerer hvordan den spesifikke verdiendringen blir splittet i egenkapitalreguleringer og resultatelementer. Tallene i Figur 3.2 er hentet fra Eksempel 3-7.

Eksempel 3-7 Komplette regnskaper i samsvar med henholdsvis klassisk, fysisk og økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell

Vi bygger videre på Eksempel 3-6. Før vi setter opp de endelige regnskapsrapportene, beregner vi de tallene vi trenger for å kunne forklare sammenhengen mellom resultatregnskapet og periodens endring i egenkapitalen. Fra Eksempel 3-6 har vi at:

$$\begin{aligned}\pi_G &= \text{periodens generelle verdiendring} = \text{kr } 1\,292 \\ \pi_S &= \text{periodens spesifikke verdiendring} = \text{kr } 2\,965 \\ \pi_R &= \text{periodens reelle verdiendring} = 2\,965 - 1\,292 = \text{kr } 1\,673 \\ \alpha &= \text{egenkapitalens andel av ikke-pengeeiendelene pr. 1.1.} = 0,903 \\ (1 - \alpha) &= \text{gjeldens andel av ikke-pengeeiendelene pr. 1.1.} = (1 - 0,903) = 0,097\end{aligned}$$

Avstemmingen mellom periodens endring i egenkapitalen (beregnet i Eksempel 3-4) og periodens justerte overskudd (beregnet i Eksempel 3-5) blir:

Klassisk gjenanskaffelsesverdimodell:

Periodens endring i egenkapital	2 760
– Periodens egenkapitalregulering (π_S)	2 965
= Periodens overskudd	–205

Fysisk gjenanskaffelsesverdimodell:

Periodens endring i egenkapital		2 760
– Egenkapitalregulering ($\alpha\pi_S$)	(0,903 · 2 965)	2 677
– Gjeldens andel av generell verdiendring $(1 - \alpha)\pi_G$	(0,097 · 1 292)	125
– Gjeldens andel av reell verdiendring $(1 - \alpha)\pi_R$	(0,097 · 1 673)	162
= Periodens overskudd		–205

Økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell:

Periodens endring i egenkapital		2 760
– Egenkapitalregulering ($\alpha\pi_G$)	(0,903 · 1 292)	1 167
– Egenkapitalens andel av reell verdiendring ($\alpha\pi_R$)	(0,903 · 1 673)	1 511
– Gjeldens andel av generell verdiendring $(1 - \alpha)\pi_G$	(0,097 · 1 292)	125
– Gjeldens andel av reell verdiendring $(1 - \alpha)\pi_R$	(0,097 · 1 673)	162
= Periodens overskudd		–205

Resultatregnskap for 20x1:

	<i>Historisk kost</i>	<i>Justering</i>	<i>Klassisk</i>	<i>Fysisk</i>	<i>Økonomisk</i>
	10 000		10 000	10 000	10 000
Salgsinntekter					
Vareforbruk:					
IB varelager	1 000	120/110	1 091		
+ Varekjøp	8 000	120/120	8 000		
– UB varelager	2 000	130/120	1 846		
= Vareforbruk	<u>7 000</u>	7 000	<u>7 245</u>	7 245	7 245
Diverse driftskostnader	2 400	120/120	2 400	2 400	2 400
Avskrivninger	200	140/50	560	560	560
Overskudd	<u>400</u>		–205	–205	–205
Egenkapitalandel reell verdiendring			–	–	+1 511
Gjeldens andel reell verdiendring			–	+162	+162
Gjeldens andel generell verdiendring			–	+125	+125
Årets justerte overskudd			<u>–205</u>	<u>83*</u>	<u>1 593</u>

* Summeringsfeilen oppstår fordi vi bruker vanlige avrundingsregler når desimaler sløyfes.

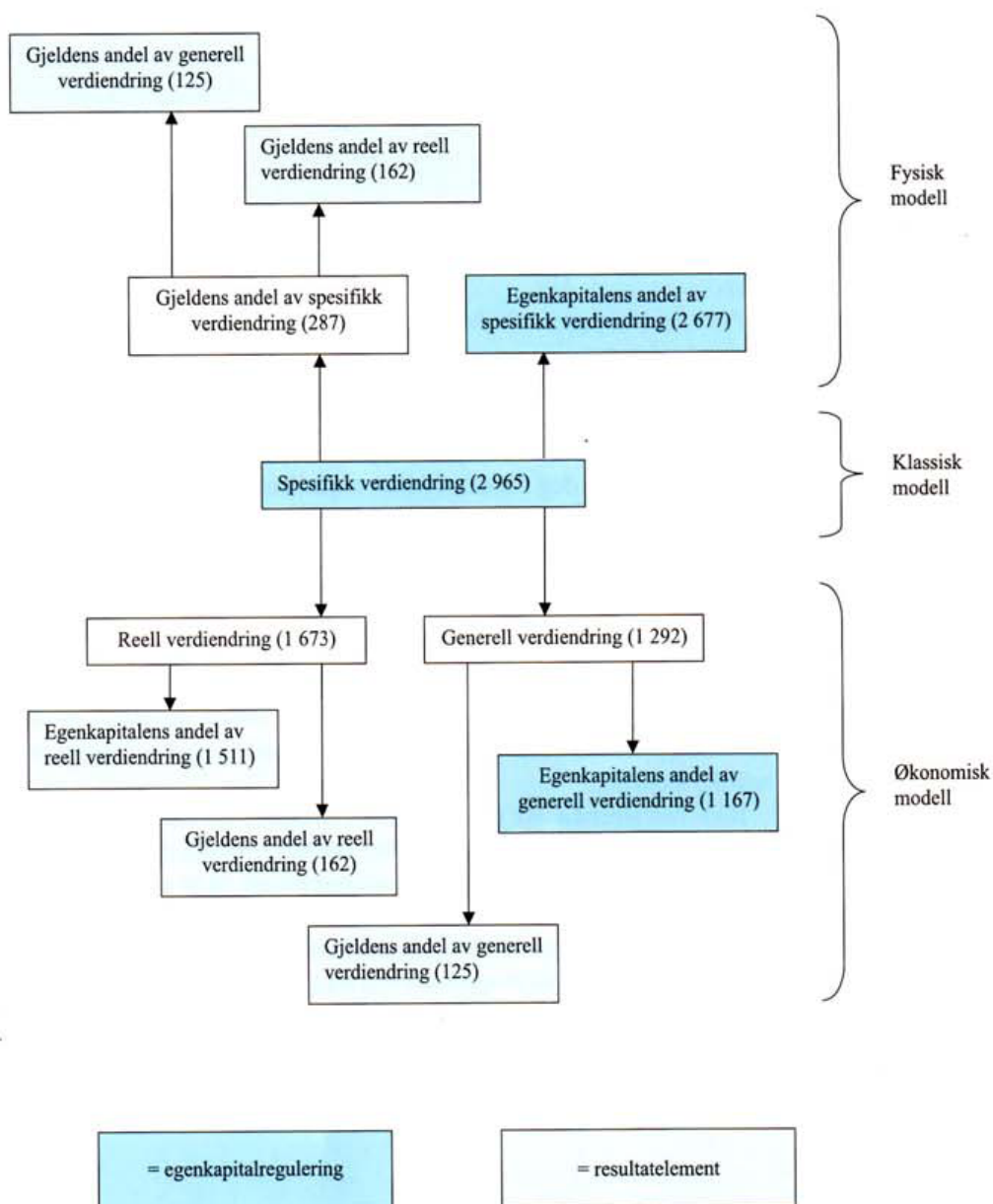
Balanse pr. 31.12.20x1:

	<i>Historisk kost</i>	<i>Justering</i>	<i>Klassisk</i>	<i>Fysisk</i>	<i>Økonomisk</i>
Tomt	2 400	150/50	7 200	7 200	7 200
Kostpris øvrige anlegg	5 000	140/50	14 000	14 000	14 000
Akkumulerte avskrivninger	-2 000	140/50	-5 600	-5 600	-5 600
Varer	2 000		2 000	2 000	2 000
Kontanter	400		400	400	400
Sum eiendeler	7 800		18 000	18 000	18 000
Egenkapital					
Egenkapital historisk kost	5 200		5 200	5 200	5 200
Egenkapitalregulering pr. 1.1.			7 840	7 840	7 840
Periodens egenkapitalregulering			2 965	2 677	1 169
Årets overskudd	400		-205	83	1 591
Pantegjeld	2 000		2 000	2 000	2 000
Kortsiktig gjeld	200		200	200	200
Sum gjeld og egenkapital	7 800		18 000	18 000	18 000

<eks slutt>

Figur 3.2 Sammenhenger mellom verdiendringer, egenkapitalreguleringer og resultatelementer i henholdsvis klassisk, fysisk og økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell

Da vi gjennomgikk den prisnivåjusterte historisk-kost-modellen, introduserte vi begrepet pengeposteffekt. Pengeposteffekten fanget opp at et selskap i tider med generelle endringer i kronens kjøpekraft kan ha gevinster og tap på pengepostene, avhengig av hvorvidt kronens kjøpekraft stiger eller synker og om selskapet har mer pengeposteiendeler enn pengepostgjeld. Med referanse til Eksempel 3-7 og Figur 3.2, vil pengeposteffekten tilsvare gjeldens andel av den generelle verdiendringen (dvs. kr 126).

3.7 Gjenanskaffelsesverdimodeller i USA og Storbritannia

Gjenanskaffelsesverdimodeller er av gammel dato, men det store oppsvinget kan en vel si kom med en rapport som ble publisert i Storbritannia i 1975 av «Sandilands-komiteen». Her ble spesifikke indekser (eller individuelle takster) valgt som vurderingsalternativ, dog med «det litte taps filosofi» («value to the business») som overordnet verdikorrigerings.⁴ Dette synspunktet ble senere lagt til grunn for de regnskapsstandarder som er utviklet både i Storbritannia (SSAP 16) og USA (FAS 33) hva gjelder inflasjonsjusterte regnskaper. Begge standardene ble gjort gjeldende fra og med regnskapsåret 1980. Det er opp til selskapene selv om de vil følge standardene, og i praksis er det få selskaper som følger dem.

På et vesentlig punkt skiller den britiske og den amerikanske standarden seg fra hverandre, nemlig i synet på hvordan de fremkomne verdiendringene skal behandles.

Storbritannia (SSAP 16) valgte en modell basert på opprettholdelse av egenkapitalens spesifikke kjøpekraft, dvs. en fysisk gjenanskaffelsesverdimodell. Den avviker dog fra den fysiske modellen vi har presentert, bl.a. fordi gjeldens andel av reell verdiendring (kr 162 i fysisk modell i Tabell 3.2) først resultatføres ved realisering, dvs. ved salg eller forbruk. Fordelen ved at selskapets tomter er delvis gjeldsfinansiert, blir derfor holdt utenfor resultatregnskapet, fordi tomter ikke avskrives.

Den amerikanske standarden (FAS 33) bygger på forutsetningen om opprettholdelse av egenkapitalens generelle økonomiske aktivitetsnivå, dvs. en økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell. Også denne modellen avviker fra den vi har presentert, men avvikene er mindre enn hva som er tilfellet med den britiske modellen.

Både den amerikanske og den britiske modellen har sine fordeler og ulemper, og vi skal ikke diskutere disse eller vurdere hvorvidt den ene modellen er bedre enn den andre. For vanlige regnskapsbrukere vil vi dog tro at den britiske modellen, med sine relativt spesielle poster, trolig er vanskeligere å forstå enn en mer renskåret økonomisk gjenanskaffelsesverdimodell som den amerikanske. Det er vel også et spørsmål om ikke den amerikanske modellen, med sitt fokus på opprettholdelse av generelt økonomisk aktivitetsnivå, er mer i pakt med tidens ånd hvor strukturendringer er det normale. I dagens omskiftelige verden kan det virke kunstig å anvende en modell der opprettholdelse av status quo er det bærende prinsipp.

---

4 «Det litte taps filosofi» går ut på at en eiendel skal verdsettes til det *tap* bedriften påføres dersom eiendelen forsvinner. For hver eiendel tallfester man eiendelens fremtidige inntjening (nåverdi, gjenanskaffelsesverdi og salgsverdi). Hvis nåverdien eller salgsverdien er høyere enn gjenanskaffelsesverdien, vil det lønne seg for selskapet å gjenanskaffe eiendelen hvis den går tapt. Tapet selskapet påføres, er følgelig gjenanskaffelsesverdien, og eiendelen skal verdsettes til denne verdien. Hvis gjenanskaffelsesverdien er høyere enn nåverdien eller salgsverdien, vil eiendelen ikke bli gjenanskaffet. Tapet selskapet lider hvis eiendelen forsvinner, vil derfor være henholdsvis nåverdien og salgsverdien, og disse verdiene skal da brukes i regnskapet